

Utrikesutskottets betänkande 2020/21:UU9

Strategisk exportkontroll 2020 - krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen lägger skrivelse 2020/21:114 till handlingarna och att samtliga motionsyrkanden avslås. I betänkandet behandlas frågor om exportkontroll av krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden.

I betänkandet finns fyra reservationer (SD, V, KD).

Behandlade förslag

Skrivelse 2020/21:114 Strategisk exportkontroll 2020 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden.

Sexton yrkanden i följdmotioner.

Två yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2020/21.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Bakgrund	4
Skrivelsens huvudsakliga innehåll.....	4
Utskottets överväganden.....	5
Krigsmaterielexport m.m.	5
Skrivelsen	11
Motionsyrkande som bereds förenklat.....	12
Reservationer	13
1. Krigsmaterielexport m.m., punkt 1 (SD)	13
2. Krigsmaterielexport m.m., punkt 1 (V)	15
3. Export till krigförande länder i Jemenkonflikten, punkt 2 (V)	23
4. Export till krigförande länder i Jemenkonflikten, punkt 2 (KD).....	25
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	27
Skrivelsen	27
Följdmotionerna	27
Motioner från allmänna motionstiden 2020/21	28
<i>Bilaga 2</i>	
Motion som avstyrks.....	30

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. **Krigsmaterielexport m.m.**

Riksdagen avslår motionerna

2020/21:3442 av Pål Jonson m.fl. (M) yrkande 9,

2020/21:4004 av Björn Söder m.fl. (SD) yrkandena 1–5 och

2020/21:4015 av Håkan Svenneling m.fl. (V) yrkandena 1–3 och 6–10.

Reservation 1 (SD)

Reservation 2 (V)

2. **Export till krigförande länder i Jemenkonflikten**

Riksdagen avslår motionerna

2020/21:4015 av Håkan Svenneling m.fl. (V) yrkandena 4 och 5 samt

2020/21:4016 av Lars Adaktusson m.fl. (KD).

Reservation 3 (V)

Reservation 4 (KD)

3. **Skrivelsen**

Riksdagen lägger skrivelse 2020/21:114 till handlingarna.

4. **Motionsyrkande som bereds förenklat**

Riksdagen avslår det motionsyrkande som finns upptaget under denna punkt i utskottets förteckning över avstyrkta motionsyrkanden.

Stockholm den 1 juni 2021

På utrikesutskottets vägnar

Kenneth G Forslund

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Kenneth G Forslund (S), Hans Wallmark (M), Olle Thorell (S), Hans Rothenberg (M), Jamal El-Haj (S), Kerstin Lundgren (C), Håkan Svenneling (V), Björn Söder (SD), Lars Adaktusson (KD), Annika Strandhäll (S), Fredrik Malm (L), Mats Nordberg (SD), Camilla Hansén (MP), Magnus Ek (C), Diana Laitinen Carlsson (S), Helena Antoni (M) och Sara Gille (SD).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I detta betänkande behandlar utskottet regeringens skrivelse 2020/21:114 Strategisk exportkontroll 2020 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden, följdmotioner som väckts med anledning av skrivelsen samt motioner om strategisk exportkontroll från den allmänna motionstiden 2020/21. Ett motionsyrkande föreslås beredas förenklat.

Den 22 april informerade generaldirektör Carl Johan Wieslander, Inspektionen för strategiska produkter (ISP), utskottet om myndighetens verksamhet.

Bakgrund

Detta är den 37:e gången som regeringen redogör för sin politik på området exportkontroll i en skrivelse till riksdagen. Den första skrivelsen om strategisk exportkontroll överlämnades 1985. Den senaste, skrivelsen (skrivelse 2019/20:114) behandlades i betänkande 2019/20:UU11.

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen redogör regeringen för den svenska politiken för exportkontrollpolitik i fråga om krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden under 2020. Skrivelsen innehåller också en redovisning av den export inom området som har förekommit under året. Dessutom beskrivs samarbetet inom EU och i andra internationella forum i frågor som rör strategisk exportkontroll av såväl krigsmateriel som produkter med dubbla användningsområden.

Utskottets överväganden

Krigsmaterielexport m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår samtliga motioner, bl.a. med hänvisning till pågående arbete.

Jämför reservation 1 (SD) och 2 (V).

Skrivelsen

I skrivelsen redovisar regeringen sin politik när det gäller den strategiska exportkontrollen under 2020 – dvs. exportkontrollen av krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden. Med termen produkter med dubbla användningsområden (PDA) avses föremål tillverkade för civilt bruk, som även kan användas för tillverkning av massförorelsevapen eller krigsmateriel.

Kontrollen av export av krigsmateriel är nödvändig för att uppfylla våra nationella målsättningar och internationella åtaganden, samt för att säkerställa att utförseln av produkter från Sverige görs i enlighet med fastställt exportkontrollregelverk. Krigsmateriel får enligt 1 § andra stycket lagen (1992:1300) om krigsmateriel endast exporteras om det finns säkerhets- eller försvarspolitiska skäl för det och det inte strider mot Sveriges internationella förpliktelser eller Sveriges utrikespolitik i övrigt. Tillståndsprövningen görs i enlighet med de svenska riktlinjerna för krigsmaterielexport, EU:s gemensamma ståndpunkt om fastställande av gemensamma regler för kontrollen av export av militär teknik och krigsmateriel samt FN:s vapenhandelsfördrag (Arms Trade Treaty, ATT). Inspektionen för strategiska produkter (ISP) är behörig tillståndsmyndighet.

Som ett led i arbetet för ökad öppenhet och transparens på exportkontrollområdet redovisas i årets skrivelse bl.a. mer detaljerad information om avslagsbeslut, krigsmaterielexportens historiska utveckling och avtal om samarbete och licenstillverkning. Ytterligare information har också tillfogats för en bättre historisk jämförelse av krigsmaterielexporten. Därutöver redovisas mer detaljerad information om beviljade och giltiga avtal om samarbete och licenstillverkning. ISP och Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM) bidrar, på begäran av regeringen, med statistikunderlag till skrivelsen. Statistiken i skrivelsen kompletterar den information som lämnas i myndigheternas egna publikationer.

Motionerna

Moderaterna föreslår i kommittémotion 2020/21:3442 av Pål Jonson m.fl. yrkande 9 att regeringen ska verka för en ökad europeisk harmonisering av exportkontrollen för krigsmateriel.

Sverigedemokraterna anför i kommittémotion 2020/21:4004 av Björn Söder m.fl. att varken politiken för global utveckling (PGU) eller jämställdhetsaspekter ska ingå som kriterier vid prövning av krigsmaterielexport (yrkandena 1 och 2). Motionärerna anser också att det finns ett behov av icke-spridningsövningar (yrkande 3) och att efterkontroller av krigsmaterielexport omedelbart bör införas (yrkande 4). Vidare anføres i motionens yrkande 5 att det behövs specialistkompetens vid ISP.

Vänsterpartiet anför i kommittémotion 2020/21:4015 av Håkan Svenneling m.fl. yrkande 1 att regeringen bör få i uppdrag att snarast genomföra en grundlig utvärdering av det förändrade regelverket för exportkontroll. Vidare anføres i yrkande 2 att ISP bör lämna över alla beslut om tillstånd för utförsel till icke-demokratiska och krigförande länder, inklusive följdleveranser, till regeringen för prövning enligt det förändrade regelverket. I yrkande 3 anføres att regeringen i kommande skrivelser om exportkontroll, krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden bör redovisa enligt vilken lag som exporttillstånd har beviljats. I motionens yrkande 4 anføres att all vapenexport till de länder som deltar militärt i kriget i Jemen, följdleveranser inkluderat, bör upphöra omgående. Sverige bör också skyndsamt ta initiativ i EU och FN för ett internationellt vapenembargo mot samtliga krigförande länder i Jemen (yrkande 5). Vidare anføres i yrkande 6 att regeringen bör utvärdera utvecklingen i Brasilien och agera för att svenska vapen inte bidrar till kränkningar av mänskliga rättigheter eller skapar instabilitet i regionen. Enligt yrkande 7 bör regeringen inte ge stöd till Saabs eventuella försäljning till Colombia utan i stället verka för fredliga lösningar i landet. Motionärerna anser också att regeringen bör initiera en utredning för att bedöma om exportkontrollen av produkter med dubbla användningsområden bör skärpas (yrkande 8) samt att Sverige bör verka för ett EU-gemensamt vapenembargo mot Turkiet (yrkande 9). Slutligen anføres i yrkande 10 att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över hur import av krigsmateriel ska genomföras och integreras inom det förändrade regelverket.

Kristdemokraterna anför i kommittémotion 2020/21:4016 av Lars Adaktusson m.fl. att regeringen skyndsamt bör se över möjligheten att stoppa export och följdleveranser av krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden till Saudiarabien och Förenade Arabemiraten så länge länderna är inblandade i Jemenkonflikten.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar inledningsvis, liksom vid tidigare beredningar av skrivelsen om strategisk exportkontroll (bl.a. bet. 2019/20:UU11), att försvarsindustrin sedan lång tid tillbaka är en central del av den svenska

säkerhets- och försvarspolitiken. Krigsmaterielexporten stärker den svenska försvarsindustrins möjligheter att behålla en hög konkurrenskraftig tekniknivå och därigenom den kompetens som krävs för att underhålla och vidmakthålla Försvarsmaktens materielsystem.

En internationellt konkurrenskraftig tekniknivå bidrar också till att Sverige förblir ett intressant land för det internationella samarbetet och medför bättre möjligheter för Sverige att påverka det internationella samarbetet inom exportkontroll. Det ligger i Sveriges säkerhetspolitiska intresse att värna ett långsiktigt och kontinuerligt samarbete i materielfrågor med ett antal traditionella samarbetsländer, vilket bygger på både export och import av krigsmateriel.

Det nuvarande svenska exportkontrollregelverket består av lagen (1992:1300) om krigsmateriel och förordningen (1992:1303) om krigsmateriel samt de principer och riktlinjer för krigsmaterieexport som har beslutats av regeringen. Lagen anger tillståndsprövningens övergripande villkor, medan de generella principer och kriterier som ska beaktas i prövningen återges i riktlinjerna.

Utskottet konstaterar att riksdagen den 28 februari 2018 biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut i betänkande 2017/18:UU9, vilket innebär att regeringens förslag om skärpt exportkontroll av krigsmateriel antogs (rskr. 2017/18:163). Det nya regelverket trädde i kraft den 15 april 2018 och har därmed varit i kraft i drygt tre år. Utskottet konstaterar att regelverket följs upp och utvärderas löpande, bl.a. genom riksdagens behandling av regeringens årliga skrivelse till regeringen och genom samråden med Exportkontrollrådet (EKR). Därför ser utskottet i nuläget inte något behov av ytterligare utvärdering eller revidering av regelverket.

Flera yrkanden rör export av krigsmateriel till enskilda länder. Utskottet framhåller att den svenska tillståndsprövningen bygger på en helhetsbedömning med utgångspunkt i regeringens riktlinjer och etablerad praxis. Dessa riktlinjer utgör de principer som regeringen har lagt fast i praxis och som ska vara vägledande vid tillståndsprövningen. Vidare beaktas i tillståndsprövningen kriterierna i EU:s gemensamma standpunkt (2008/944/Gusp) och FN:s vapenhandelsfördrag.

Den svenska tillståndsprövningen av utförelse av krigsmateriel och annan utlandssamverkan bygger även på en uppdelning av de utrikespolitiska hindren i ovillkorliga hinder respektive villkorliga hinder. Ett ovillkorligt hinder innebär att en utförelse eller annan utlandssamverkan är utesluten. De ovillkorliga hindren är således hinder som förbjuder export trots att det kan vara motiverat utifrån säkerhets- eller försvarspolitiska skäl.

Utskottet konstaterar att ett beslut av FN:s säkerhetsråd, av EU eller av Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) om ett vapenembargo utgör ett sådant ovillkorligt hinder. Utskottet konstaterar vidare att det i ärenden där det inte finns några ovillkorliga hinder ska göras en helhetsbedömning där hänsyn tas till alla omständigheter som är betydelsefulla för ärendet. Förekomsten av ett villkorligt hinder innebär att det finns en

presumtion för att tillstånd inte ska ges, men det ska också ställas mot de breda säkerhets- och försvarspolitiska intressen som kan finnas i det enskilda fallet.

I riktlinjerna anges att respekt för mänskliga rättigheter och den mottagande statens demokratiska status utgör centrala villkor vid tillståndsprövningen. Ju sämre den demokratiska statusen är, desto mindre utrymme finns för att tillstånd beviljas. Ifall det förekommer allvarliga och omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter eller grava brister i den demokratiska statusen utgör det hinder för beviljande av tillstånd. I tillståndsprövningen ska det också beaktas om utförseln eller utlandssamverkan motverkar en rättvis och hållbar utveckling i mottagarlandet.

Riktlinjerna anger vidare att tillstånd till utförsel av krigsmateriel för strid, eller till annan utlandssamverkan som avser krigsmateriel för strid eller övrig krigsmateriel, inte bör beviljas om det avser en stat som befinner sig i väpnad konflikt med en annan stat, oavsett om krigsförklaring har lämnats eller inte, en stat som är invecklad i en internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt eller en stat som har inre väpnade oroligheter. Enligt riktlinjerna bör tillstånd beviljas för utförsel av materiel som klassificerats som övrig krigsmateriel. Denna presumtion gäller om den mottagande staten inte befinner sig i väpnad konflikt med en annan stat eller har inre väpnade oroligheter, om det i den mottagande staten inte förekommer allvarliga och omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter, om det inte finns grava brister i den mottagande statens demokratiska status och om det inte finns ett ovillkorligt hinder. Av riktlinjerna framgår även att ett meddelat tillstånd till utförsel ska återkallas om det uppstår ett ovillkorligt exporthinder. Ett tillstånd bör också återkallas om den mottagande staten kommer i väpnad konflikt med en annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Riktlinjerna anger även att det undantagsvis bör, i de två senare fallen, vara möjligt att avstå från att återkalla ett tillstånd, om det är förenligt med de folkrättsliga reglerna och med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Utskottet konstaterar att Inspektionen för strategiska produkter (ISP) har till uppgift att självständigt pröva ansökningar om tillstånd i enlighet med regelverket i dess helhet. Inspektionen ska lämna över ett ärende till regeringens prövning om ärendet har principiell betydelse eller annars är av särskild vikt (1 § andra stycket krigsmateriellagen). Ärenden som är av principiell betydelse eller större vikt överlämnas till regeringen för beslut eftersom de riktlinjer som finns inte alltid ger tillräcklig vägledning. Av proposition 2017/18:23 med förslag till skärpt exportkontroll av krigsmateriel framkom att en följd av förändringarna för tillståndsprövningen väntades bli att fler ärenden kommer att behöva överlämnas till regeringens prövning.

Frågan om export av vapen till länder som deltar i den väpnade konflikten i Jemen tas upp i två motioner. Utskottet noterar att det framgår av skrivelsen att det i januariavtalet, som är en sakpolitisk överenskommelse mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet de gröna, uttalas en principiell inställning om att inte godkänna vapenexportaffärer till icke-demokratiska länder som deltar militärt i Jemenkonflikten så länge

konflikten pågår. Enligt skrivelsen överensstämmer regeringens politik på detta område med det principiella ställningstagandet i januariavtalet.

Det framgår också av skrivelsen att det för närvarande finns formella EU-beslut, antingen självständiga eller grundade på FN-beslut, om att vapenembargon ska gälla bl.a. Jemen. Inom ramen för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken (Gusp) genomför EU embargon beslutade av FN när det gäller bl.a. handel med vapen och produkter med dubbla användningsområden. EU kan med enhällighet också besluta om vissa embargon som går utöver vad FN:s säkerhetsråd har beslutat. Dessa beslut av EU:s ministerråd är ett utslag av medlemsstaternas vilja att agera gemensamt i olika säkerhetspolitiska frågor. Ett vapenembargo som har beslutats av FN eller EU genomförs genom tillämpning av respektive medlemsstats nationella regelverk för exportkontroll. EU:s vapenembargon omfattar normalt även förbud mot att lämna tekniska och finansiella tjänster med anknytning till krigsmateriel. Dessa förbud regleras i rådsförordningar. Embargon mot handel med produkter med dubbla användningsområden regleras såväl i rådsbeslut som i rådsförordningar. Även de åtföljs normalt av förbud mot att lämna tekniska och finansiella tjänster med anknytning till produkterna.

Utskottet noterar utöver det att EU:s medlemsländer 1998 kom överens om att fastställa gemensamma bestämmelser för kontroll av vapenexport, även om området förblir nationell kompetens. Det nuvarande regelverket på EU-nivå ställer upp ett antal utförliga kriterier som alla medlemsländer ska tillämpa i prövningen av en enskild export. Kriterierna handlar bl.a. om situationen i mottagarlandet i fråga om respekt för de mänskliga rättigheterna och internationell humanitär rätt, liksom risken för väpnad konflikt.

Ett antal yrkanden har koppling till frågan om följdleveranser. Enligt riktlinjerna bör tillstånd beviljas för utförsel av reservdelar till krigsmateriel som tidigare har exporterats eller överförts med tillstånd, om det inte finns ett ovillkorligt hinder. Detsamma bör gälla för speciell ammunition till tidigare levererad krigsmateriel och andra leveranser som har direkt samband med tidigare levererad krigsmateriel. Följdleveranser ska bedömas från fall till fall enligt de förutsättningar som anges i riktlinjerna.

Utskottet behandlade frågan om följdleveranser i samband med betänkande 2017/18:UU9 om skärpt export av krigsmateriel. Där konstaterade utskottet att långsiktiga utfästelser behövs för att svensk försvarsindustri ska kunna komma i fråga vid långsiktiga försvarsupphandlingar. Utskottet framhöll även att tolkningen av begreppet följdleverans bör vara restriktiv för att legitimera en fortsatt positiv presumtion för följdleveranser och konstaterade att EKR har en uppgift att vid uttolkningen av följdleveransbegreppet säkerställa att tillståndsgivningen fortlöpande står i samklang med svensk försvars-, säkerhets- och utrikespolitik samt att den görs på ett enhetligt sätt. Utskottet ställde sig även bakom regeringens förslag till precisering av följdleveransbegreppet, nämligen att det skulle omfatta reservdelar till tidigare levererad krigsmateriel, speciell ammunition till tidigare levererad krigsmateriel samt andra leveranser som har ett direkt samband med tidigare

beviljade tillstånd. Vidare ställde sig utskottet bakom regeringens förslag om att förändringarna inte skulle få retroaktiv verkan, bl.a. mot bakgrund av en strävan efter balans mellan de mottagande ländernas berättigade förväntningar på leveranssäkerhet och det svenska intresset av att vidmakthålla en strikt exportkontroll. Utskottet ställde sig därmed även bakom att den tidigare ordningen skulle fortsätta att tillämpas vid prövningen av följdleveranser i fråga om export som redan hade godkänts.

Frågor om kontrollmekanismer för import av krigsmateriel tas upp i en motion. Utskottet konstaterar att upphandling av såväl svensk som importerad krigsmateriel regleras i lagen (2016:1145) om offentlig upphandling och i lagen (2011:1029) om upphandling på försvars- och säkerhetsområdet. I den sistnämnda anges bl.a. vissa omständigheter som kan innebära att en leverantör kan uteslutas från en upphandling. Dessa innefattar delaktighet i organiserad brottslighet, penningtvätt och finansiering av terrorism m.m.

Utskottet noterar vidare att Kommittén för översyn av krigsmaterielexport i utredningsbetänkandet Skärpt exportkontroll av krigsmateriel (SOU 2015:72) konstaterade att det finns skäl för regeringen att närmare belysa frågan om svenska statens import av krigsmateriel ska omfattas av motsvarande kontroll som exporten. Utskottet anförde i betänkande 2017/18:UU9 att det kan finnas skäl att överväga behovet och möjligheten till att införa regler för import av krigsmateriel. Utskottet utgår från att regeringen överväger frågan och vid behov återkommer till riksdagen med förslag.

Utskottet behandlade frågan om ökad öppenhet och transparens på krigsmaterielexportområdet i betänkande 2018/19:UU9. Utskottet står även fortsättningsvis bakom ståndpunkten att det, inom de ramar som ges av sekretesslagstiftningen, behöver finnas öppenhet och transparens för att nå en bred förankring av exportkontrollpolitiken i riksdagen och hos allmänheten. Genom ett parlamentariskt deltagande i beslutsprocessen skapas förutsättningar för kontinuitet och långsiktighet i exportkontrollpolitiken när det gäller krigsmateriel och genom ökad öppenhet förbättras möjligheterna till politiskt deltagande och ansvarsutkrävande.

Utskottet konstaterar att regeringens årliga skrivelse till riksdagen fyller en viktig funktion när det gäller insyn i frågor som rör exportkontrollen och exporten av krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden. Skrivelsen överlämnades första gången 1985 och har utvecklats under åren. Redovisningen har utökats under åren. Informationen om den faktiska exporten över tid har utökats och mer information ges om export inom varje materialkategori. Vidare har redovisningen strukturerats om enligt kronologisk ordning för att bli mer överskådlig. En nyhet är att ISP ger sin egen syn på viktiga tendenser i den svenska och internationella exportkontrollen.

Regelverket för exportkontroll av produkter med dubbla användningsområden (PDA) är gemensamt för EU:s medlemsstater. Utskottet noterar att arbetet i rådsarbetsgruppen för PDA-frågor under 2020 dominerades av fortsatta förhandlingar om kommissionens förslag till

omarbetning av rådets förordning (EG) nr 428/2009 om upprättande av en gemenskapsordning för kontroll av export, överföring, förmedling och transitering av produkter med dubbla användningsområden (den s.k. PDA-förordningen). I trepartsförhandlingen, där resultatet av medlemsstaternas förhandlingsarbete förankras med Europaparlamentet och kommissionen, kunde i november avslutas med en överenskommelse av den slutliga kompromisstexten. Förordningen väntas antas slutligt under våren 2021, med ikraftträdande efter sommaren.

Utskottet noterar att en mer genomgående revidering av skrivelsen har gjorts när det gäller produkter med dubbla användningsområden för att göra statistiken tydligare och mer tillgänglig. Utskottet välkomnar initiativ för ökad transparens och tillgänglighet och framhåller vikten av att regeringen, som den har aviserat, fortsätter att utveckla skrivelsen i dialog med utskottet och i samverkan med berörda myndigheter.

Det framgår av skrivelsen att Regeringskansliet bereder ett förslag om att införa mer systematiska efterkontroller (verifikationsbesök) i utlandet av export från Sverige av lätta vapen. Utskottet delar regeringens uppfattning att sådana kontroller kan vara ett värdefullt komplement till en strikt tillståndsprövning för att motverka avledning av materiel till icke avsedda mottagare. Ett system för efterkontroller ska enligt skrivelsen införas under 2021.

Med anledning av ett motionsyrkande om vikten av icke-spridningsövningar noterar utskottet att det framgick av Inspektionen för strategiska produkter föredragning för utskottet att sådana övningar genomförts och enligt myndighetens uppfattning varit av värde. Utskottet noterar detta och förutsätter att frågan hanteras inom ramen för deltagande myndigheters prioriteringar. Utskottet är inte heller berett att uttala sig om vilken specifik kompetens som bör finnas på Inspektionen för strategiska produkter, men förutsätter att regeringen genom sina styrinstrument säkerställer att myndigheten har möjlighet att fullfölja sitt uppdrag.

Med hänvisning till vad som anförs ovan avstyrker utskottet motionerna 2020/21:3442 yrkande 9, 2020/21:4004 yrkandena 1–5, 2020/21:4015 yrkandena 1–10 och 2020/21:4016.

Skrivelsen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen lägger skrivelse 2020/21:114 till handlingarna.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har inga synpunkter på skrivelse 2020/21:114 utöver vad som framgår ovan och föreslår därmed att skrivelsen läggs till handlingarna.

Motionsyrkande som bereds förenklat

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avstyrker det motionsyrkande som beretts i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

Utöver de yrkanden som behandlas tidigare i detta betänkande finns förslag i en motion som är föremål för förenklad motionsberedning enligt de riktlinjer som riksdagen har fastslagit med anledning av Riksdagskommitténs betänkande 2005/06:RS3 (bet. 2005/06:KU21, rskr. 2005/06:333–335) och i enlighet med promemorian Förenklad motionsberedning under valperioden 2018–2022 som utrikesutskottet fastställde i oktober 2018.

Utskottet har vid en genomgång och beredning noterat att den motion som återfinns i bilaga 2 inte kan vara aktuell för något tillkännagivande från riksdagen. Efter denna behandling avstyrker ett enigt utskott denna motion.

Reservationer

1. **Krigsmaterielexport m.m., punkt 1 (SD)**

av Björn Söder (SD), Mats Nordberg (SD) och Sara Gille (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2020/21:4004 av Björn Söder m.fl. (SD) yrkandena 1–5 och
avslår motionerna

2020/21:3442 av Pål Jonson m.fl. (M) yrkande 9 och

2020/21:4015 av Håkan Svenneling m.fl. (V) yrkandena 1–3 och 6–10.

Ställningstagande

Under 2020 har exportkontrollen av strategiska produkter kunnat fortsätta trots den pågående pandemin. Detta är mycket positivt eftersom Sveriges försvarsindustri på många sätt bidrar till svensk utrikes- och säkerhetspolitik och en krigsmaterielexport noga behöver följas upp av en effektiv exportkontroll. Myndigheten som ansvarar för exportkontrollen, ISP, har under 2020 fått en ny generaldirektör, vilket vi välkomnar då denna stol alltför länge stått tom. Det är också positivt att antalet tillstånd för att tillverka och tillhandhålla krigsmateriel ökat, då det ger en ökad kontroll i enlighet med de ändringar som genomförts. Det är fortsatt viktigt att följa upp och informera om vilka regler som gäller för krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden bland näringsidkare inom detta område. Samverkan med näringslivets organisationer på området behöver också fortsättningsvis stärkas.

Politiken för global utveckling (PGU) ska i dag ingå som ett kriterium vid bedömningen av krigsmaterielexport. Detta kriterium är inte genomtänkt och riskerar att vara kontraproduktivt av flera orsaker. Det är inte upp till Sverige att gå in och avgöra hur olika stater prioriterar i sina budgetar, om de väljer att satsa på sina väpnade styrkor eller väljer andra satsningar. Det finns redan ett kriterium att den demokratiska statusen ska prövas för stater som köper krigsmateriel, och vi menar att det måste vara staternas eget beslut, i synnerhet när den demokratiska statusen redan har beaktats. Om en stat är militärt hotad kan det också finnas skäl att prioritera försvaret framför andra områden, trots att landet kan ha stora brister på dessa områden. Vi anser därför att PGU inte ska ingå som ett kriterium vid prövning av krigsmaterielexport.

I skrivelsen betonas att ISP ska beakta den feministiska utrikespolitiken och jämställdhetsaspekter under sin handläggning av exportkontrollärenden. Regeringskansliet ska säkerställa att ISP har kompetens att inkludera dessa aspekter. Vi menar att det är oroande att regeringen gör denna prioritering då det riskerar att prioriteras framför grundläggande kompetens på myndigheten, t.ex. för klassificering av krigsmateriel. Det är också svårt att se hur dessa aspekter rent praktiskt ska tillämpas på den typ av materiel som Sverige tillverkar och exporterar. Regeringen anför i skrivelsen att sambanden främst rör små och lätta vapen, men dessa vapenkategorier, som i huvudsak inkluderar handeldvapen, har Sverige i princip ingen export av. Vi menar därför att jämställdhetsaspekter som del av den påstådda feministiska utrikespolitiken inte ska ingå som ett kriterium vid prövning av krigsmaterielexport.

Sverige deltar som en part i FN:s säkerhetsrådsresolution 1540 om säkerhet mot spridning av massförstörelsevapen. Inom ramen för denna resolution finns det s.k. Proliferation Security Initiative (PSI). Detta initiativ är mycket lovvärt, och det genomförs både internationella och nationella övningar i syfte att kunna samordna olika myndigheter och stater så att man kan hantera upptäckt av massförstörelsevapen och/ eller komponenter på eget eller internationellt territorium. I Sverige har sådana övningar genomförts mellan ansvariga myndigheter där bl.a. ISP deltagit. Tyvärr har denna fråga inte prioriterats under senare tid och få övningar har genomförts. Därför menar vi att en ökad uppmärksamhet bör ägnas åt PSI-frågor samt att fler övningar framför allt nationellt men också internationellt bör genomföras. De ansvariga myndigheterna bör ges uppdrag att genomföra och delta i dessa övningar.

Införandet av efterkontroll av krigsmateriel har beretts under flera år i Regeringskansliet efter det att riksdagen har fattat beslut om att ett sådant system ska införas. Den ansvariga myndigheten ISP har också förklarat att ett sådant system kunde ha varit infört den 1 januari 2019. Tyvärr är ännu inte ett sådant system infört, vilket är mycket beklagligt då värdefull tid förlorats och det finns risk att svensk krigsmateriel kan ha kommit på avvägar när kontrollen av den inte varit så god som den skulle kunna vara. Vi vill därför att ett system för efterkontroller snarast införs och att dessa kontroller kan påbörjas så snart som möjligt. Resurser bör omgående allokeras för att dessa kontroller ska kunna genomföras, och det är viktigt att de redovisas i nästa års skrivelse om strategisk exportkontroll.

Vi har tidigare tagit upp behovet av att den kontrollerande myndigheten ISP har den specialistkompetens som behövs för att kunna lösa sin uppgift. Det har Riksrevisionens granskning av exportkontrollen av krigsmateriel (RiR 2017:2) visat. Där framgår att ISP uppgett att det är svårt att rekrytera medarbetare med kompetens inom exportkontrollområdet. En avgörande kompetens är erfarenhet av att arbeta inom Försvarmakten på strategisk nivå och göra säkerhetspolitiska bedömningar, exempelvis stabsofficerare och tekniska officerare. Vi menar att regeringen i sin skrivelse inte tar upp detta behov. I stället fokuseras på att ISP har kompetens inom konsrelaterat våld och

jämställdhetsaspekter – trots att dessa aspekter har ringa relevans för exportkontroll. Det är mycket allvarligt att de kompetenser som behövs för exportkontroll kopplat till den materiel som exporteras urholkas medan det fokuseras på kompetens som saknar relevans för exportkontroll. Därför behöver regeringen prioritera att denna kompetens finns hos myndigheten ISP.

2. Krigsmaterielexport m.m., punkt 1 (V)

av Håkan Svenneling (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2020/21:4015 av Håkan Svenneling m.fl. (V) yrkandena 1–3 och 6–10 samt avslår motionerna

2020/21:3442 av Pål Jonson m.fl. (M) yrkande 9 och

2020/21:4004 av Björn Söder m.fl. (SD) yrkandena 1–5.

Ställningstagande

Sverige ska vara ett land som konsekvent står upp för demokrati och folkstyre, ett land som aktivt arbetar för fred och nedrustning och ett land som fördömer varje brott mot de mänskliga rättigheterna, oavsett var, av vem eller med vilka motiv de begås. Sverige har alla möjligheter att vara en sådan röst, men då krävs det att vi slutar beväpna auktoritära regimer, länder som befinner sig i krig och stater som begår grova och omfattande brott mot de mänskliga rättigheterna. Om vi inte gör det är vi inte trovärdiga i vårt arbete för mänskliga rättigheter, nedrustning, fred och jämställdhet.

Trots att 2020 var ett år präglad av en pandemi vars effekter allvarligt skadar i stort sett alla världens länders ekonomiska tillväxt fortsätter trenden av kraftig upprustning. Ökar gör fattigdom, inskränkningar av mänskliga rättigheter och i synnerhet kvinnors rättigheter, svält och ekonomisk ojämlikhet – men ökar gör även världens totala militära utgifter. Sverige är i ett internationellt perspektiv en viktig aktör med ett avsevärt ansvar i och med en stor vapenexport både i absoluta siffror och per capita. Regeringens skrivelse visar att den svenska vapenexporten fortfarande befinner sig på en historiskt hög nivå. 2019 exporterade svenska företag krigsmateriel till ett värde av 16,3 miljarder kronor. Sett ur ett längre perspektiv visar en sammanställning av Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen att den svenska vapenexporten är mer än fem gånger så stor i dag jämfört med i början av 2000-talet. Bland köparna av svenska vapen under 2020 återfinns en lång rad diktaturer, krigförande stater och länder som begår grova och omfattande brott

mot de mänskliga rättigheterna. Vi återfinner även länder som tar stora steg tillbaka i sin demokratiutveckling och där vi ser att våld och förföljelse av minoriteter och politisk opposition ökar.

Sverige kommer inte med trovärdighet att vara en röst för mänskliga rättigheter någonstans på jorden så länge denna vapenexport fortsätter. Vänsterpartiets mål är tydligt. Vi vill se en värld i fred, utan vapen. Därför menar jag att Sveriges vapenexport på sikt helt ska avvecklas.

Regeringen fick 2011 i uppdrag att ta fram ett förslag till en ny krigsmateriellagstiftning i syfte att skärpa exportkontrollen av krigsmateriel gentemot icke-demokratiska stater. Först sju år senare, den 15 april 2018, trädde ett nytt regelverk i kraft som avsevärt påverkar lagen (1993:1300) om krigsmateriel. Under de år det tog för regeringen att arbeta fram det nya regelverket exporterade Sverige krigsmateriel till icke-demokratier för omkring 20 miljarder kronor. När riksdagen behandlade proposition 2017/18:23 var Vänsterpartiet det enda parti som ville ha ett absolut förbud av export av krigsmateriel till diktaturer, stater som kränker mänskliga rättigheter och krigförande stater.

Skrivelse 2020/21:114 Strategisk exportkontroll 2020 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden är den andra statistiska sammanställningen som redogör för ett helt år med det nya regelverket från 2018 som innehåller de förändrade riktlinjerna. Det inkluderar den demokratiska statusen, mänskliga rättigheter, exportens påverkan på en rättvis och hållbar utveckling i den mottagande staten, följdleveranser och internationell samverkan. Den mottagande statens demokratiska status uttrycks vara den viktigaste ändringen.

Skrivelsen ger oss en möjlighet att återigen se vilken effekt det nya regelverket har haft. Jag ser fortfarande positivt på att underlaget innehåller mer information än tidigare år eftersom det ökar transparensen och öppenheten kring vapenexporten. Att den svenska exporten ökar till icke-demokratiska stater visar dock på att regelverket har varit helt tandlöst när det gäller att sätta stopp för export till diktaturer och andra länder med omfattande demokratiska brister.

Det nya regelverket har framför allt två stora luckor. Den första handlar om att regelverket bara gäller tillstånd för nya affärer som ingåtts efter den 15 april 2018. Alla affärer som anses ha en koppling till affärer som beviljades innan villkoret på demokrati trädde i kraft kan klassas som s.k. följdleveranser och därmed undkomma den nya tillståndsprövningen. Följdleveranser kan handla om reservdelar, ammunition eller helt nya system av samma typ som tidigare levererats. Följdleveranser har ingen tidsgräns utan kan fortsätta hur länge som helst. Det pågår exempelvis följdleveranser till system som ursprungligen levererades från Sverige för 30–40 år sedan enligt Inspektionen för strategiska produkter (ISP). Följdleveranser har länge varit ett av de största kryphålen i den svenska vapenexportregleringen och innebär att exporten kan fortsätta trots att inga nya affärer tillåts.

Statistiken för 2020 visar att andelen vapenexport till ickedemokratier återigen ökade trots att tillstånd ska nekas för nya affärer med stater som har grava brister i den demokratiska statusen. Till länder med stora demokratiska brister steg andelen av den totala exporten från 29 procent 2019 till 34 procent 2020, och till diktaturer steg det från 10 till 20 procent under samma tidsperiod enligt Svenska Freds. Det är därmed uppenbart att en lagstiftning som inte inkluderar följdleveranser blir verkningslös om syftet är att sluta exportera vapen till krigförande och ickedemokratiska stater.

Den andra luckan i det nya regelverket är att det inte innebär ett stopp av export till icke-demokratiska stater, utan brister i den demokratiska statusen ska enbart påverka bedömningen och utgöra ”hinder” för export. Om det sedan anses finnas ”avsevärda nationella försvars- eller säkerhetspolitiska intressen” kan export ändå beviljas. Ställningstagandet att inte stödja och legitimera odemokratiska och förtryckande regimer kan därmed åsidosättas om andra intressen anses väga tyngre i bedömningen. Statistiken för 2020 innehåller därför exempel på tillstånd för helt nya affärer till ickedemokratiska länder som har beslutats efter att det nya regelverket trädde i kraft. Hur dessa avvägningar har gjorts finns det ingen information om. Vi vet därmed inte vilka intressen som ligger bakom besluten om att ingå nya affärer med icke-demokratiska stater. Det är under all kritik att det regelverk som tog sju år att arbeta fram och som regeringen uttryckte skulle göra ett av världens striktaste regelverk ännu striktare inte verkar ha bidragit till en minskning av svensk vapenexport till krigförande och icke-demokratiska länder som syftet var, utan snarare tvärtom.

Regeringen bör få i uppdrag att snarast genomföra en grundlig utvärdering av det förändrade regelverket. Jag anser att problemen med det nya regelverket inte ligger i dess utformning utan snarare i hur det tolkas. I en bilaga till skrivelsen anser ISP att det är uttalat från regeringen att följdleveranser till sådana affärer som har godkänts före den 15 april 2018 bör bedömas enligt äldre riktlinjer för följdleveranser. Uttalas det i stället att samtliga följdleveranser ska bedömas enligt det förändrade regelverket skulle Sverige inte exportera krigsmateriel till icke-demokratiska och krigförande stater i den utsträckning som görs i dag.

Regeringen ska ta ansvar för att det förändrade regelverket också får effekt i bedömningar av krigsmaterielexporten. ISP bör överlämna prövningen till regeringen för alla utförelsetillstånd till icke-demokratiska och krigförande länder, inklusive följdleveranser, för bedömning enligt det förändrade regelverket.

Jag anser också att transparensen när det gäller vilken version av lagstiftningen, främst före eller efter den 15 april 2018, som besluten om export lutar sig mot måste säkerställas. I kommande skrivelser om strategisk exportkontroll bör regeringen redovisa enligt vilken version av lagen exporttillståndet har beviljats.

Under 2020 tog 56 länder samt EU emot leveranser av krigsmateriel från Sverige. Värdet på krigsmaterielexporten, likt 2019, befinner sig på en

historiskt hög nivå och uppgick till 16,3 miljarder kronor. Det är en ökning med nästan 50 procent av exportvärdet från 2018 som då beräknades vara strax över 11 miljarder kronor. Under de två senaste åren har även antalet företag, myndigheter och privatpersoner med tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel ökat med 40 procent. Under 2020 hade 293 företag, myndigheter och privatpersoner tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel. De tre senaste åren har tillståndsinnehavarna ökat med knappt 60 procent. Skrivelsen anger att en anledning till det är att ändringar i lagen om krigsmateriel innebär att ytterligare verksamhet kräver tillstånd. Det kan ses som positivt, men det bör inte förringas att den största anledningen till denna ökning är att själva vapenexporten ökat under de tre senaste åren.

Det i särklass största mottagarlandet för svensk krigsmateriel 2020 var Förenade Arabemiraten. Därefter följer USA, Brasilien, Pakistan och Ungern. Över en tredjedel, 35 procent, av den totala exporten av krigsmateriel 2020 gick till länder som klassas som ofria eller delvis ofria enligt det politiskt obundna forskningsinstitutet Freedom Houses ranking av politiska och medborgerliga rättigheter runt om i världen. Det betyder att över en tredjedel av den svenska vapenexporten gick till länder som vanligtvis kallas för icke-demokratier, såsom Thailand, Förenade Arabemiraten, Ungern, Qatar, Saudiarabien, Pakistan, Filippinerna och Oman. Dessutom gick 20 procent av exporten till länder som klassas som ofria, det som brukar kallas auktoritära regimer eller diktaturer.

Det är viktigt att påminna om att redan innan det förnyade regelverket för krigsmaterielexport råder ett principförbud för vapenexport i Sverige. Enligt lagen (1992:1300) om krigsmateriel får sådant endast exporteras om det finns säkerhets- eller försvarspolitiska skäl för det och det inte strider mot Sveriges internationella förpliktelser eller Sveriges utrikespolitik. Därefter bygger tillståndsprövningen på en helhetsbedömning. Jag anser att säkerhets- och försvarspolitiska intressen i alltför stor utsträckning prioriteras högre än om ett land är involverat i, eller riskerar att dras in i, en väpnad konflikt eller om det förekommer allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter i landet.

Den 1 januari 2019 tillträdde högerpopulisten Jair Bolsonaro presidentposten i Brasilien. Bolsonaros regering har fler militärer som ministrar än den regering som landet hade under militärstyret efter kuppen 1964. Sedan han tillträdde har Bolsonaro hunnit legalisera vapeninnehav, öppna upp för exploatering av skyddade områden i regnskogarna i Amazonas och flytta Brasiliens ambassad i Israel till Jerusalem. Han har av sagt sig Brasiliens värdskap för FN:s klimattoppmöte och tydligt profilerat sig som klimatskeptiker. Bolsonaro har även undvikit att införa åtgärder för att motverka smittspridningen av covid-19. Sedan han tillträdde som president har vi sett ökade kränkningar av mänskliga rättigheter, inskränkta friheter och krympande demokrati. Människorättsaktivister, hbtq-personer och oppositionella politiker har tvingats lämna landet på grund av dödshot som riskerar att verkställas. Under tidigare år har Brasilien varit det land som Sverige exporterade mest vapen till. År 2020 var Brasilien det tredje största

exportlandet, vilket de även är sett till export av krigsmateriel mellan 1993 och 2020. Det svensk-brasilianska kontraktet om stridsflygplanet Jas knyter Sveriges och Brasiliens regeringar till varandra under lång tid även framöver för ett ömsesidigt beroende. Aktivt arbete har genomförts för att få igenom denna affär inklusive att assistera Saab med det. Den svenska regeringen har gått i god för hela 40 miljarder kronor som Brasilien har fått i lån för att kunna ha råd att köpa Jas-planen och även vapen från Sydafrika och Israel. Vänsterpartiet är mycket kritiskt till regeringens stöd till affären och i ljuset av utvecklingen i Brasilien menar jag att regeringen nu måste bevaka den fortsatta affären noga. Det finns stora risker att svenska vapen kommer att användas för att kränka mänskliga rättigheter och skapa instabilitet i Latinamerika. Regeringen bör utvärdera utvecklingen i Brasilien och agera för att svenska vapen inte bidrar till kränkningar av mänskliga rättigheter eller skapar instabilitet i regionen.

I en utveckling som påminner skrämmande mycket om den i Brasilien överväger nu Colombia att köpa Jas-plan från Saab i vad som kan bli en miljardaffär. Det är viktigt att Sverige som en aktör för diplomati och förespråkare av de mänskliga rättigheterna främjar en demokratisk och fredlig utveckling i Colombia i stället för att upprustning och spänningar mellan grupper inom landet ökar. Hösten 2016 slöt den colombianska regeringen ett fredsavtal med den största gerillan Farc (Colombias revolutionära väpnade styrkor – folkets armé). Fredsavtalet var ett positivt besked för ett land som sedan 1960-talet har sett över 260 000 människor dödas i våld mellan gerillor, militär och miliser. Utvecklingen i Colombia just nu är dock negativ när regeringen i landet minskar på resurserna till institutioner för genomförandet av fredsavtalet samtidigt som de militära utgifterna ökar. Det är uppenbart att staten, trots att den redan har Latinamerikas största militär, går mot upprustning. FN har dessutom under 2020 dokumenterat att 375 människor har dödats, varav 120 människorättsförsvarare, i vad som är en fortsättning av de historiska konflikterna. Det sista folket i Colombia behöver är en regering som rustar upp och agerar alltmer aggressivt mot dess egen befolkning. I och med pandemin växer de ekonomiska, etniska och sociala klyftorna där de mest utsatta också drabbas hårdast. De politiska spänningarna mellan Colombia och grannlandet Venezuela har dessutom ökat de senaste åren. Vänsterpartiet anser att Sverige bör främja det humanitära och konfliktförebyggande arbetet i Colombia. Det ligger dessutom inte i vårt försvars- eller säkerhetspolitiska intresse att öka tillgången till vapen i detta konfliktområde. Regeringen bör inte ge stöd till Saabs eventuella försäljning till Colombia utan i stället verka för fredliga lösningar i landet.

Indien är ett av världens största och folkrikaste länder. Trots en växande medelklass domineras landet av stora klassklyftor, och det hinduiska kastsystemet präglar fortfarande delar av samhället även om det officiellt är avskaffat. Hundratals miljoner människor lever i fattigdom i Indien. Varje dag dör minst 382 barn under fem år på grund av smutsigt vatten och dålig sanitet. Enligt Plan International är 70 procent av Indiens ytvatten förorenat. Det beror

främst på okontrollerade utsläpp av giftigt avfall från industriområdena. Även diskrimineringen mot kvinnor och flickor är djupt förankrad på alla nivåer i det indiska samhället. Våldet mot kvinnor och unga flickor är utbrett och trots att det är olagligt med barnäktenskap är det fortfarande vanligt förekommande. Indien räknas som världens farligaste land att vara kvinna i, sett till bl.a. sexuella övergrepp, människohandel och sexuellt slaveri. Användandet av hemgift ökar också, vilket gör att flickor och unga kvinnor är kopplade till en ekonomisk skuld. Varje år drivs tusentals unga kvinnor till självmord efter att ha utsatts för tortyr och trakasserier kopplat till en obetald hemgift. Den demokratiska utvecklingen i Indien går påtagligt åt fel håll under premiärminister Narendra Modi. I takt med att hindunationalismen vunnit mark har intoleransen mot landets minoritetsgrupper och olikänkande ökat.

Pakistan är ett av de minst utvecklade länderna i Asien och präglas av stora inre oroligheter. Många islamistiska grupper har vuxit sig starka; bl.a. kontrolleras gränsområdet mot Afghanistan av talibaner och följare av al-Qaida. USA deltar i konflikten med drönare som också dödat många civila. Kriget mot terror har gjort rättssäkerheten i landet dålig.

Indien och Pakistan ligger sedan länge i väpnad konflikt med varandra, och Sverige exporterar vapen till båda sidor. Med få undantag har Sverige exporterat vapen till både Indien och Pakistan varje år sedan 1950 och har på så sätt bidragit till att göda konflikten i stället för att bidra till avspänning. Konflikten mellan Pakistan och Indien är en av de farligaste i världen eftersom båda parter har kärnvapen. Ett område som länderna strider om är Kashmir. Kashmir anses vara ett viktigt strategiskt område på grund av sina naturresurser. Flera av de stora floderna i både Pakistan och Indien har sin källa i Kashmir och kontrollen över vattenresurserna är viktig. Både Indien och Pakistan menar att de har rätt till hela Kashmir och betraktar varandra som ockupationsmakter. De avvisar även möjligheten att regionen ska få status som en självständig stat. Indien har enligt olika källor uppemot en halv miljon soldater i Kashmir. Den indiska armén i Kashmir opererar efter andra regler än i resten av landet och har anklagats för att ha begått brott mot de mänskliga rättigheterna i området.

Filippinernas president Rodrigo Duterte har, under sin tid som borgmästare i Davao City, gjort sig känd som förespråkare av dödspatruller som ett viktigt vapen för att snabbt skipa rättvisa och bekämpa kriminalitet. I valrörelsen lovade han att döda 100 000 kriminella och dumpa kropparna i Manilabukten. Polisen och medborgargarden uppges ha skjutit tiotusentals misstänkta brottslingar sedan Duterte kom till makten. Samtidigt hotas den politiska oppositionen. Bland annat har oppositionspolitikern Leila de Lima, som kritiserat Duterte och hans metoder, hotats till livet och tvingats avgå som ordförande i kommissionen för mänskliga rättigheter. Amnesty International rapporterade nyligen om att Duterte har gett order om att personer som bryter mot det utgångsförbud som nu råder på grund av coronaviruset omedelbart ska skjutas. Han har även gjort inskränkningar i pressfriheten för de medier som kritiserar honom. Filippinerna är tillsammans med bl.a. Saudiarabien,

Förenade Arabemiraten, Kina och Turkiet ett av de 26 länder som prioriteras i regeringens exportstrategi. Näringsminister Mikael Damberg (S) har, liksom andra företrädare för den svenska regeringen, vid flera tillfällen hävdad att handel med och investeringar i dessa repressiva och odemokratiska stater är nödvändigt för att främja utvecklingen i länderna. Detta verkar enligt regeringens synsätt även gälla när handeln består av vapenexport. När näringsministern besökte Filippinerna 2016 var Saab ett av de företag som ingick i delegationen. Fram till 2028 vill Filippinerna köpa tolv nya stridsflygplan. Det handlar om en mångmiljardaffär som många vapentillverkare tävlar om, varav Saab är en.

Begreppet produkter med dubbla användningsområden (PDA) avser främst föremål tillverkade för civilt bruk som kan användas för tillverkning av massförstörelsevapen eller krigsmateriel. Det kan även innefatta produkter med särskild strategisk betydelse såsom kryptosystem eller andra digitala produkter av militär relevans.

Det svenska företaget Micro Systemation AB (MSAB) har sålt forensisk teknik till Myanmars polis för att läsa av innehåll i beslagtagna mobiltelefoner. Den senaste bekräftade försäljningen genomfördes under 2019. I och med att försäljningen gjorts till polis och inte till militär har inget tillstånd krävts. Företaget har sålt tekniken till polismyndigheter världen över i vad som hävdas är brottsbekämpande syfte. Oroligheter och våldsamheter mot demonstranter i Myanmar fortsätter att eskalera. Sedan militären genom en statskupp grep makten den 1 februari har över 700 personer dödats som protesterar mot juntan och demonstrerar för landets demokrati. Nästan 4 000 människor har arresterats, och hur många som skadats av juntan går bara att spekulera om. Även om MSAB sålt sin teknik till Myanmars polis senast 2019 hade polis sedan tidigare grovt förbrutit sig mot den muslimska folkgruppen rohing. I Myanmar har polis och militär suttit tätt ihop under en längre tid. Exempelvis refererar FN inte längre till att militären står för våldsamheter mot befolkningen utan uttrycker nu i stället att det är säkerhetsstyrkor som förgriper sig på människor, vilket innefattar både polis och militär. Det går därför inte att säkerställa att tekniken endast har gått till polis. Vid militärt förfogande hade tillstånd från ISP krävs under exportkontroll för produkter med dubbla användningsområden. Dessutom har EU haft exportrestriktioner mot Myanmar sedan 1996 med hänvisning till internt förtryck. Risker finns att svensk export nu har använts av militärjuntan för inhemskt förtryck efter militärkuppen i februari.

Jag är kritisk mot dessa brister inom svensk exportkontroll. Regeringen bör initiera en utredning för att bedöma ifall exportkontrollen för produkter med dubbla användningsområden bör skärpas.

När regeringen besöker land efter land som begår kraftiga brott mot de mänskliga rättigheterna och/eller är rena diktaturer i syfte att få dem att köpa svenska vapen agerar den rakt emot det regelverk som reglerar exporten av krigsmateriel och i strid med Sveriges politik för global utveckling och Agenda 2030. Jag är mycket kritisk mot regeringens stöd till export av

krigsmateriel. Regeringens exportfrämjande bör inte inkludera export av krigsmateriel över huvud taget. I synnerhet bör främjandet inte riktas mot diktaturer och krigförande stater, i strid med regelverket för export av krigsmateriel, politiken för global utveckling och Agenda 2030.

Regeringens uttalade feministiska utrikespolitik krockar även den med den svenska vapenexporten. I krig och i katastrofer är det kvinnor och barn som är de mest utsatta och de som drabbas hårdast. Ojämlighet mellan män och kvinnor förstärks när ett land drabbas av en konflikt, och kvinnor stängs oftast ute från beslutsfattande processer. I krig och konflikter ökar antalet barnäktenskap, det sexuella våldet och mödradödligheten. Kvinnor och barn på flykt löper stor risk för att bli utsatta för våldtäkter och sexuellt slaveri. Hushållen med en kvinna som ensam ansvarig för familjen blir många gånger fler under en kris, vilket gör att den ekonomiska sårbarheten ökar. Risker för att kvinnorna då blir tvingade att ta underbetalda arbeten eller att prostituera sig blir större. Efter konflikten lever våldet och utsattheten kvar för kvinnor och barn samtidigt som kvinnor har svårt att få sin röst hörd i freds- och återuppbyggnadsprocessen. Många politiska ledare i hårt drabbade länder väljer att investera pengar i vapen och annan krigsmateriel i stället för att investera i sjukvård, utbildning och andra insatser som kan leda till minskad fattigdom och utsatthet. Vapenexporten bidrar därmed till att hämma samhällsutveckling, och det är i första hand kvinnor och barn som blir lidande när ett land väljer bort välfärdssatsningar till förmån för vapen.

Det går att helt stoppa vapenexporten till ett land om den politiska viljan finns, det är Turkiet ett exempel på. Ingen export till Turkiet genomfördes under 2020 efter ett beslut i oktober 2019 att stoppa all vapenexport till landet på grund av en militäroffensiv mot Syrien. I debatten låter det ofta som att det inte finns någon möjlighet att påverka affärerna, men sanningen är att ISP har flera olika möjligheter att stoppa vapenaffärer eller överlämna prövningen till regeringen som i slutändan alltid har ansvaret för den svenska vapenexporten. När Turkiet angrep det kurdiskdominerade området Rojava i nordöstra Syrien 2019 fördömde EU Turkiets agerande på svenskt initiativ. Samtidigt var inte EU-länderna beredda att gå lika långt i åtgärderna mot Turkiet som den svenska riksdagen och regeringen förespråkade. I stället för ett vapenembargo mot Turkiet enades man i EU om att rekommendera sina medlemsländer att se över sin militära export. Några länder, inklusive Sverige, stoppade sin vapenexport till Turkiet samtidigt som andra länder fortsatte sin. Turkiets militära aktioner i Syrien pågår alltjämt och den humanitära katastrofen är total. Sverige bör därför verka för ett EU-gemensamt vapenembargo mot Turkiet.

Även om det svenska regelverket för tillståndsgivning av export av krigsmateriel har många brister och är för tillåtande finns i detta i alla fall ett gediget och genomarbetat regelverk. När det gäller importen av krigsmateriel till Sverige finns det inte någon liknande reglering. Samtidigt innebär import både ett stöd till det exporterande landets krigsmaterielindustri och en legitimering av landets regim. I regeringens direktiv till utredningen som hade

till uppgift att ta fram den nya vapenexportlagstiftningen saknades uppdrag om att utreda hur import av krigsmateriel ska genomföras i överensstämmelse med de regler som gäller för exporten. Detta är en brist och ett utredningsuppdrag kvarstår därmed. Regeringen bör tillsätta en utredning för att se över hur import av krigsmateriel ska genomföras och integreras inom det förändrade regelverket.

3. Export till krigförande länder i Jemenkonflikten, punkt 2 (V)

av Håkan Svenneling (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2020/21:4015 av Håkan Svenneling m.fl. (V) yrkandena 4 och 5 samt

2020/21:4016 av Lars Adaktusson m.fl. (KD).

Ställningstagande

Dubbelmoralen i svensk vapenexport blir tydligast i vapenexporten till de stater som krigar i Jemen. Samtidigt som regeringen talar om vikten av demokrati, fred och kvinnors rättigheter beväpnar Sverige krigförande diktaturer som systematiskt kränker kvinnors rättigheter och bombar det jemenitiska folket.

I mars 2015 inledde en militärallians, under ledning av Saudiarabien, flyganfall mot huthirebellerna i Jemen, vilka i sin tur får stöd från Saudiarabiens ärkefiende Iran. Kriget i Jemen pågår fortfarande och beskrivs som världens värsta humanitära kris enligt FN. Över 24 miljoner människor, 80 procent av befolkningen, behöver humanitärt stöd. Av dem är över tolv miljoner barn. Den koalition som strider mot huthirebellerna i Jemen består, utöver Saudiarabien, av Bahrain, Kuwait, Qatar, Förenade Arabemiraten, Egypten, Jordanien, Marocko och Sudan. På Afrikas horn har lufrum, territorialvatten och militärbaser även gjorts tillgängliga av Eritrea, Somalia och Djibouti.

Sverige har under bombningarna av Jemen exporterat vapen till sex av de stater som deltar i koalitionen. Bland mottagarna av exporten 2020 finns fyra av de stridande parterna med, nämligen Förenade Arabemiraten, Saudiarabien, Qatar och Kuwait. Under åren 2015–2020 har krigförande länder i Jemen som deltagit i den saudiskledda koalitionen köpt svensk krigsmateriel till ett värde av 5,6 miljarder kronor. Enbart under 2020 gäller det omkring 3,4 miljarder kronor. Av den totala svenska exporten gick 20 procent till krigförande länder

i Jemen, en ökning med 10 procentenheter från 2019. Samtliga av de länder som deltar i kriget i Jemen och som använder svenska vapen är att betrakta som auktoritära stater som bryter mot de mänskliga rättigheterna. Länderna deltar uppenbarligen även i en väpnad konflikt. De uppfyller därmed samtliga kriterier för att inte beviljas export av svensk krigsmateriel. I regeringsöverenskommelsen (även kallad januariavtalet) mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centerpartiet och Liberalerna ingår det dessutom en uppgörelse som innebär att de fyra partiernas principiella inställning är att inte godkänna vapenexportaffärer till specifikt de ickedemokratiska länder som deltar militärt i Jemenkonflikten så länge konflikten pågår. Trots alla regelverk och skrivningar som finns utöver lagen (1992:1300) om krigsmateriel, fortsätter vapenexporten till dessa länder. Framst gäller det följdleveranser, men det finns även exempel på nya tillstånd som har beviljats. Tabell 9 i skrivelsens första bilaga visar att nya utförseltillstånd har beviljats till både Saudiarabien och Qatar, vilket strider mot regeringens egen tolkning av det nya regelverket och januariavtalet. Dessa nya utförseltillstånd kategoriseras som internationella samarbeten utan vidare redogörelse. I Vänsterpartiets motion 2019/20:114 med anledning av förra årets skrivelse varnade vi för att det samarbetsavtal som ISP beviljade mellan ett svenskt vapenföretag och en aktör i Förenade Arabemiraten skulle leda till en omfattande export till landet. Det svenska företaget, Saab, som även har en produktionsanläggning i landet sedan 2017, är den stora anledningen till att exportvärdet till Förenade Arabemiraten på ett år har ökat från 1,4 miljarder kronor till 3,3 miljarder kronor 2020. Saab exporterar främst det luftburna radarsystemet Globaleye till den krigförande diktaturen Förenade Arabemiraten. Faktum är att 2020 års export på 3,3 miljarder kronor till landet är större än hela den sammanlagda svenska vapenexporten till den saudiskedda koalitionen sedan kriget i Jemen startade 2015.

Att Sverige fortsätter att förse icke-demokratiska och krigförande stater med krigsmateriel är allvarligt, vanhedrande och högst oansvarigt. FN:s expertgrupp i Jemen rapporterade i september 2020 att länder som exporterar krigsmateriel till de krigförande staterna inte kan säkerställa att materielen inte kommer att användas för att begå krigsbrott. Det finns möjligheter inom det svenska regelverket att ge avslag till följdleveranser och dra tillbaka redan godkända vapenaffärer om det finns särskilda skäl för det. Det brutala krig som pågår i Jemen är ett tillräckligt starkt skäl. All vapenexport till de länder som deltar militärt i kriget i Jemen, följdleveranser inkluderat, bör upphöra omgående.

Europaparlamentet har antagit flera resolutioner med krav på vapenembargon mot de stater som ingår i den saudiskedda koalitionen och enligt Europaparlamentet strider exporten av vapen till exempelvis Saudiarabien mot EU:s egna regler. EU:s höga representant för utrikesfrågor och säkerhetspolitik har fått i uppdrag att ta fram ett förslag på vapenembargo. Beslutet är en tydlig signal till medlemsstaterna att sluta exportera vapen till Saudiarabien. Regeringen bör stötta den höga representanten och agera i

enlighet med Europaparlamentets rekommendation. Flera internationella organisationer, däribland svenska Rädda Barnen, arbetar för ett totalstopp av export av vapen till alla parter som krigar i Jemen. Arbetet har haft vissa framgångar i Tyskland, Norge och Danmark samt nyligen i USA och Italien. Tyvärr har inte den svenska regeringen ställt sig bakom kravet. Rädda Barnen menar att det just nu är extra viktigt att Sverige ställer sig bakom kravet eftersom det skulle ge stöd till FN:s generalsekreterares upprop för vapenvila och fred i en tid då alla resurser måste mobiliseras för att hindra effekterna av pandemin som förvärrar den humanitära krisen. Sverige bör skyndsamt ta initiativ i EU och FN för ett internationellt vapenembargo mot samtliga krigförande länder i Jemen.

4. Export till krigförande länder i Jemenkonflikten, punkt 2 (KD)

av Lars Adaktusson (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2020/21:4016 av Lars Adaktusson m.fl. (KD) och
avslår motion
2020/21:4015 av Håkan Svenneling m.fl. (V) yrkandena 4 och 5.

Ställningstagande

Sverige ska bedriva en värderingsbaserad utrikespolitik som syftar till att stärka fred, frihet och utveckling samt försoning och mänskliga rättigheter. Därför har Kristdemokraterna sedan 2001 tagit ställning till att export av krigsmateriel ska begränsas till demokratiska stater och inte gå till offensivt krigförande länder eller till stater där det förekommer systematiska kränkningar av mänskliga rättigheter. Vapenexport till krigförande länder står också i direkt motsats till Sveriges politik för global utveckling (PGU) och Sveriges genomförande av Agenda 2030 som riksdagen har beslutat om och som Sverige har åtagit sig.

Efter påtryckningar från bl.a. Kristdemokraterna infördes det 2018 genom den s.k. KEX-överenskommelsen ett demokratikriterium för prövningen av svensk krigsmaterielexport. Kristdemokraterna riktade då kritik mot att regeringens proposition hade dragit ut så mycket på tiden. Dessutom hade vi velat se tuffare skrivningar, särskilt när det gäller demokratikriteriet och följdleveranser. Vi menade att den positiva presumptionen i fråga om

följdleveranser riskerar att undergräva demokratikriteriet. Det ställningstagandet står vi fortfarande bakom.

I skrivelsen går det att konstatera att exporten till Saudiarabien eller Förenade Arabemiraten endast avser följdleveranser. Den utredning som dåvarande alliansregeringen tillsatte har haft en viktig betydelse för att skärpa exporten. Däremot har nya tillstånd för export till Saudiarabien beviljats inom ramen för internationella samarbeten. När det gäller Saudiarabien inkluderar det nu även krigsmateriel för strid. Vi menar dock att det är för tidigt att utvärdera om de nya riktlinjerna är tillräckligt långtgående, särskilt då export av krigsmateriel har långa ledtider och de skärpta riktlinjerna inte gäller retroaktivt. Det råder emellertid ingen tvekan om att Sveriges fortsatta vapenexport till diktaturer och krigförande länder som Saudiarabien och Förenade Arabemiraten står i direkt motsats till Sveriges åtaganden. Det riskerar också att urholka vår trovärdighet som en röst för demokrati, mänskliga rättigheter och fred i världen.

Både Saudiarabien och Förenade Arabemiraten, som är de största importörerna av svensk krigsmateriel, är inblandade i det fasansfulla inbördeskriget i Jemen, och likt övriga aktörer skyr de inga medel för att uppnå sina politiska mål. Konflikten har inte bara lett till världens största humanitära katastrof, utan den har även stärkt al-Qaida och Islamiska staten.

I oktober 2019 beslutade Inspektionen för strategiska produkter (ISP) att stoppa exportmateriel till Turkiet. Tillstånden som återkallades gällde s.k. övrig krigsmateriel. Anledningen var landets militära offensiv i norra Syrien och enligt myndigheten grundade sig beslutet i att regeringen var tydlig med att landets agerande stod i strid med humanitär rätt och att man inom EU verkade för ett vapenembargo. Beslutet visar tydligt på att det finns en möjlighet att stoppa redan beslutade affärer om den politiska viljan finns.

Det faktum att svensk krigsmaterielexport ökat kraftigt i omfattning sedan 2018 (från 11,4 miljarder kronor till 16,3 miljarder kronor 2020 och en fördubbling sedan 2015) ger dock anledning till ett förnyat ställningstagande om huruvida gällande regler är tillräckligt tydliga för att Sverige ska kunna leva upp till ambitionen att ”stärka fred, frihet och utveckling samt försoning och mänskliga rättigheter”.

Regeringen kan också begära att ISP lämnar över ärenden om export till vissa länder för att de själva ska fatta beslut. Här vilar ett tungt ansvar på regeringen. Att man försöker medla fred i Jemen och står för ett generöst humanitärt bistånd förändrar inte det faktum att svensk krigsmateriel kan komma att användas i ett krig som har pågått i sex år och som har skördat fler än 200 000 människoliv, varav många barn. Det är hög tid att regeringen ser över möjligheten att stoppa export och följdleveranser av krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden till Saudiarabien och Förenade Arabemiraten så länge kriget i Jemen fortgår.

BILAGA I

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelsen

Regeringens skrivelse 2020/21:114 Strategisk exportkontroll 2020 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden.

Följdmotionerna

2020/21:4004 av Björn Söder m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om politiken för global utveckling (PGU) som kriterium för krigsmaterielexport och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om den s.k. feministiska utrikespolitiken som kriterium för krigsmaterielexport och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av icke-spridningsövningar och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att omgående införa efterkontroller av krigsmateriel och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av specialistkompetens vid Inspektionen för strategiska produkter (ISP) och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:4015 av Håkan Svenneling m.fl. (V):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör få i uppdrag att snarast genomföra en grundlig utvärdering av det förändrade regelverket och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Inspektionen för strategiska produkter (ISP) bör hänskjuta prövningen till regeringen av alla utförseltillstånd till icke-demokratiska och krigförande länder, inklusive följdleveranser, för bedömning enligt det förändrade regelverket och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen i kommande skrivelser om strategisk exportkontroll bör redovisa enligt vilken version av lagen exporttillståndet har beviljats och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att all vapenexport till de länder som deltar militärt i kriget i Jemen,

- följdlieferanser inkluderat, bör upphöra omgående och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige skyndsamt bör ta initiativ i EU och FN för ett internationellt vapenembargo mot samtliga krigförande länder i Jemen och tillkännager detta för regeringen.
 6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utvärdera utvecklingen i Brasilien och agera för att svenska vapen inte bidrar till kränkningar av mänskliga rättigheter eller skapar instabilitet i regionen och tillkännager detta för regeringen.
 7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen inte bör ge stöd till Saabs eventuella försäljning till Colombia utan i stället verka för fredliga lösningar i landet och tillkännager detta för regeringen.
 8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör initiera en utredning för att bedöma ifall exportkontrollen av produkter med dubbla användningsområden bör skärpas och tillkännager detta för regeringen.
 9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige bör verka för ett EU-gemensamt vapenembargo mot Turkiet och tillkännager detta för regeringen.
 10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över hur import av krigsmateriel ska genomföras och integreras inom det förändrade regelverket och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:4016 av Lars Adaktusson m.fl. (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt bör se över möjligheten att stoppa export och följdlieferanser av krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden till Saudiarabien och Förenade Arabemiraten så länge länderna är inblandade i Jemenkonflikten, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motioner från allmänna motionstiden 2020/21

2020/21:3292 av Martin Ådahl (C):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att uppmana regeringen att utnyttja sina befogenheter att stoppa alla vapenleveranser till Saudiarabien, inklusive följdlieferanser, för att tydliggöra att intentionerna i den svenska vapenexportlagstiftningen inte är att medge vapenexport till nationer som likt Saudiarabien uppenbart utför allvarliga brott mot de mänskliga rättigheterna och allvarliga brott mot civilbefolkningen i krig, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:3442 av Pål Jonson m.fl. (M):

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för en ökad europeisk harmonisering av exportkontrollen för krigsmateriel och tillkännager detta för regeringen.

BILAGA 2

Motion som avstyrks

Motion	Motionär	Yrkanden
--------	----------	----------

4. Motion som bereds förenklat

2020/21:3292 Martin Ådahl (C)
